

סימן כט אם חייב הבעל ברפואת אשתו לפי כבודו ועושרו

- ראשי פרקים
א. חיוב הבעל ברפואה שיש לה קצבה.
ב. באור שיטת הריטב"א שרפואה תקנה בפני עצמה.
ג. שיטות בראשונים.
ד. טלי גיטך וכתובתך ורפאי את עצמך, בחולי שיש לו קצבה.
ה. דרגות בריפוי.
ו. לפי כבודו ועושרו.
ז. לפי כבודו או לפי עושרו.
ח. לפי עושרו נאמר רק במזונות.

האם יכולה אשה לתבוע מבעלה העשיר שירפא אותה ברפואה פרטית, במקום ברפואה הציבורית המקובלת. מדובר בניתוח או טיפול שגם לרפואה הציבורית יש תשובה מתאימה, ואין הריפוי יכול להוות בעיה של פיקוח נפש וכד', אולם סיכוי הריפוי הטוב וההחלמה המהירה גבוהים יותר ברפואה הפרטית. כמו כן קים יחס נאות יותר לחולה ברפואה הפרטית, דבר המהווה משקל פסיכולוגי, לעיתים משמעותי, ברפואת החולה.

א. חיוב הבעל ברפואה שיש לה קצבה

על חילוקה של הגמ' בכתובות נב, לענין אלמנה, בין רפואה שיש לה קצבה לרפואה שאין לה קצבה, כתב הרא"ש (שם הכ"ג), וז"ל: "... אבל רפואה שיש לה קצבה דמיא לפורקנה דאתי בבת אחת, וכי היכי דאין היורשים חייבים בפורקנה, הכי נמי לא מיחייבי בה. לכאורה דוקא ביתומים הוא דיש חילוק בין רפואה שיש לה קצבה לשאין לה קצבה, מטעמא דפרישית דדמיא לפורקנה, אבל בחיי הבעל לא. ועוד, מדלא מפליג אלא גבי אלמנה. אבל בירושלמי משמע דהוא הדין בחיי הבעל, דגרסינן בפרק מי שמת (ה"ו) קרובתיה דר"ש בר אבא חששא עינא אחת גבי רבי יוחנן. א"ל אי קיצא הוא אסיא מפורנך, ואי לא- בעליך יהיב לך. אלמא אפי' בחיי הבעל רפואה שיש לה קצבה מתרפאת מכתובתה ..."

כמשמעות הפשוטה של לשון הירושלמי הפוטרת בעל מרפואה שיש לה קצבה, פסק בעל העיטור (אות כ- כתובות- ליד הגההת שער החדש קצב). אלא שהרא"ש מסיק דכיון דגמ' דידן לא פליג לענין חיוב בעל בין יש לה קצבה לאין לה קצבה, נפרש גם אנו את דברי הירושלמי באלמנה. ומש"כ שם "בעליך" הכוונה לנכסי הבעל או יורשיו, אולם

בבעל גופיה אין חילוק.
וכיוצב"ז פסק הר"ן (יט,א- בעמודי הרי"ף) דדוקא באלמנה יש לפטור ביש לה קצבה אבל באשת איש חייב, ואת דברי הירושלמי העמיד באלמנה. וכן פסק הרא"ה (מובא בשטמ"ק כתובות נב, ב):
"דודאי בחיי בעלה לא שנה בין יש לה קצבה לאין לה קצבה, דפורקנה ורפואתה שניהם תנאי בית דין ולא חלקו בהן. שאם אי אתה אומר כן, אלא מעתה לקתה בחיי בעלה ברפואה שיש לה קצבה במה תתרפא, והלא כתובה אין כאן."
אלא שנתן הרא"ה טעם שונה ממש"כ הרא"ש. לרא"ש החילוק בין אלמנה לנשואה, שבאלמנה היורשים לא חייבים בפורקנה וע"כ לא חייבים ברפואה שיש לה קצבה הדומה לה, משא"כ נשואה שבעלה חייב גם בפורקנה, ממילא חייב גם בדומים לה. ולרא"ה החילוק ביניהם, שבאלמנה יש לה תקנה להתרפאות מכתובתה ואילו בנשואה אין לה ממה להתרפאות, ולא מסתבר שלא יחושו חכמים לתקנת רפואתה של הנשואה. כהסברו של הרא"ש נמצא להדיא בתוס' ריד (על הדף- נב, ב), וז"ל:
"וני"ל דוקא יורשים שאין חייבים בפורקנה אין חייבים ברפואה שיש לה קצבה, אבל בעל שחייב בפורקנה חייב אפי' ברפואה שיש לה קצבה."
הרי שחילק בין יתומים שאין חייבים בפורקנה לבעל שחייב בפורקנה. וכן חילק הרשב"ש בתש" (סי' תקמז).

ב. באור שיטת הריטב"א שרפואה תקנה בפני עצמה

הריטב"א (מובא בשטמ"ק על המשנה שם נא, א בד"ה ורש"י) פסק ג"כ שאין לחלק, אלא שטעמו ונימוקו עמו. וז"ל הריטב"א:
"... שלא חילקו בין רפואה שיש לה קצבה אלא באלמנה לגבי יורשים, שאין חיוב רפואתה עליהם אלא מטעם מזונות, אבל בעלה חייב הוא לרפואתה משום תקנה דרבנן ולא מדין מזונות"
מוכח דס"ל להלכה דבעל חייב ברפואה בין שיש לה קצבה ובין שאין לה קצבה, ורק ליורשים שרפואתה מדין מזונות יש לחלק, אולם בעל שחיובו ברפואתה הוא מתקנה נפרדת ולא מדין מזונות, אין מקום לחלק.
ודברי הריטב"א שרפואה תקנה בפני עצמה היא, מפורש יוצאים מפירושו על המשנה בכתובות נח, ב, בהא דאם אמרה אשה איני ניזונת ואיני עושה בעלה פטור ממזונות כסות ופרנסה, אך ברפואה חייב, וז"ל:
"דרפואה תקנה באנפי נפשה היא מפני שהיא חייבת לשמש, וכי אמרה הכי שעושה לעצמה דוקא לענין מלאכת צמר וכיוצב"ז משאר מלאכות שמרווחת לעצמה וזוכה לעצמה, אבל חייבת היא לשמשו בשאר מלאכות, להיות אופה ומבשלת ומצעת המיטה ומניקה, שאין מלאכות אלו תחת מזונות אלא משועבדת היא למלאכה בין ניזונת ובין שאינה ניזונת."
בדבריו אלו מסביר הריטב"א מדוע בעל חייב ברפואת אשתו לאחר שאמרה איני ניזונת ואיני עושה, דאף שאינה מחוייבת לעשות בצמר כיון שאינה ניזונת, מ"מ כיון שחייבת באפייה בישול וכו', חייב הוא ברפואתה. ויש להבין בדבריו, דמאחר שכבר כתב שרפואה תקנה בפני עצמה ואינה קשורה כלל לתקנת מזונותיה שתחת מעשי ידיה,

מהיכי תיתי למימר שבאומרת איני ניזונת בעלה יפטר מרפואתה, דכמו שאינו נפטר משאר תנאי כתובה כך אינו צריך להפטר מתקנת רפואתה שהיא תקנה בפני עצמה כפדיונה.

והנראה בבאור דבריו, דהאי תקנתא באנפי נפשה תיקנו חכמים כנגד מעשי ידיה המוגדרים כמלאכות שאינה יכולה להפקיע עצמה מהם, "שהיא חייבת לשמש", בניגוד למזונותיה שתיקנו תחת מעשי ידיה שיכולה להפקיע עצמה מהן. ובכלל תקנת מזונותיה תחת מעשי ידיה תיקנו שתי תקנות, מזונותיה תחת מעשי ידיה שיכולה להפקיע עצמה מהן, ורפואה תחת מעשי ידיה שאינה יכולה להפקיע עצמה מהן. וע"כ כשאמרה איני ניזונת הפקיעה את עצמה מחיוב מלאכת הצמר, ופטרה את בעלה מלתת לה מזונות. אולם חיוב רפואה שהוא כנגד מלאכות שאינה מפקעת עצמה מהן, אינו נפטר באומרת איני ניזונת.

והא דאיתא בכתובות מז, ב תקנו מזונות תחת מעשי ידיה ופורקנה תחת פירותיה, דתיקנו מצוי למצוי ושאינו מצוי לשאינו מצוי, י"ל דגם רפואתה מצוי, ואף שאינו מצוי כמזונות מ"מ טפי מצוי מפורקנה. ומכיון דהיא תקנה באנפי נפשה כלולים בה כל סוגי הרפואה, בין זו שיש לה קצבה ובין זו שאין לה קצבה.

ובזה אתי שפיר אמאי אלמנה אינה בכלל תקנת רפואה שנאמרה באשת איש. דאיתא בר"פ אלמנה ניזונת (כתובות צו, א); אמר ר"י בר חנינא, כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה אלמנה עושה ליורשים חוץ ממזיגת הכוס והצעת המיטה והרחצת פניו ידיו ורגליו. ואף דאלמנה חייבת לבשל ולאפות, מ"מ לאלמנה אין שני סוגים של מעשי ידיה כבאשה, דהא אלמנה שאמרה איני ניזונת ואיני עושה נפטרת מחיובה לאפות לבשל ולהניק את בנה, כמבואר בשו"ע אהע"ז צה, א-ב, וע"כ לכ"ע גם מלאכות אלו כלולות במלאכות שתיקנו תחתן מזונות. אלא שנחלקו בתוספתא מהיכן שואבת האלמנה את זכותה לרפואה, דאיתא בכתובות נב, ב: ת"ר אלמנה ניזונת מנכסי יתומים, וצריכה רפואה הרי היא כמזונות, ופרש"י דתרוייהו חיותא נינהו, וע"כ ס"ל לת"ק דכל רפואה כיון דהוי חיותא אין צריך לתקנה מיוחדת והרי היא כמזונות. ורשב"ג ס"ל דדוקא רפואה דדמי למזונות כרפואה שאין לה קצבה, אך רפואה שיש לה קצבה דלא דמי למזונות-לא. דס"ל לרשב"ג דא"א להכליל תרוייהו בתקנת מזונות, דא"כ אמאי איצטריך באשת איש לתקנה מיוחדת, כנלע"ד בבאור דברי הריטב"א.

ובתוס' כתובות נב, ב (ד"ה אמר), כתבו וז"ל:

"... לפי שרפואה היא בכלל מזונות והרי קבלה כנגד מעשי

ידיה שעד עכשיו ..."

ואי נימא דס"ל לתוס' כרא"ש דרפואה שיש לה קצבה תחת פורקנה, לא תירצו אמאי יוכל לומר בה טלי גיטך וכתובתך ורפאי את עצמך [אא"כ יסברו כשיטת הב"ש שתובא להלן]. ואפשר לפרש דבריהם כשיטת הריטב"א דהוי תקנה בפני עצמה, אלא שהיא אחת משתי התקנות שנאמרו תחת מעשי ידיה. ברם, שונה במקצת שיטת התוס' משיטת הריטב"א. דהתוס' בכתובות סג, א (בד"ה רבי) ס"ל דהאומרת איני ניזונת פטורה מכל המלאכות השנויות במתני', וכמש"כ התוס' שם לענין מבשלת ואופה, וז"ל:

"... אבל מ"מ נראה דכי אמרה איני ניזונת ואיני עושה

דפטורה מכל המלאכות, שאם תעשה לו מלאכות אחרות א"כ לעולם

לא תעשה לעצמה ובמאי תהיה ניזונת ..."

וכבר הובאו לעיל דברי הריטב"א דבאיני ניזונת אינה נפטרת

ממלאכת בישול ואפייה, (ועיין ברמ"א אהע"ז פ, טו שהביא את ב הדעות). אולם גם לתוס' במלאכות כמזיגת הכוס הצעת המיטה והרחצת פניו ידיו ורגליו חייבת אף באומרת איני ניזונת, וכמש"כ התוס' שם בתחילת הדיבור דלא גרעה מיושבת בקתדרא שחייבת במלאכות אלו. וע"כ צ"ל לשיטת התוס', דרפואתה תחת מלאכות אלו שאינה יכולה להפקיע עצמה מהן, משא"כ שאר מלאכות. ובאלמנה דאינה שייכת במלאכות של חיבה לא שייך בה האי תקנתא, וע"כ חייב הבעל ברפואה הדומה למזונות.

ג. שיטות בראשונים

ע"כ נראה דיש לפנינו ג שיטות בראשונים בענין חיוב בעלה ברפואת אשתו. שיטתו הנדחית מהלכה של בעל העיטור, כפי הסברו בירושלמי, דבעל חייב רק ברפואה שאין לה קצבה. שיטת הרא"ש התוס' רי"ד והרשב"ש, דרפואה שאין לה קצבה תחת מזונות ושיש לה קצבה תחת פורקנה. שיטת הריטב"א [ואפשר דכן היא שיטת התוס'], דהיא תקנה בפני עצמה הבאה תחת מעשי ידיה שאינה יכולה להפקיע עצמה מהן. ועיין בתש"י הג"ר עקיבא איגר (סי' קנ), שכתב וז"ל: "דבלישנא דתנאי בית דין נכלל במזונות רפואה שאין לה קצבה, ומשום הכי חייבים היתומים ברפואה שאין לה קצבה, דלא תיקנו בהם ביחוד חיוב רפואה, ובבעל באשתו תיקנו חיוב רפואה ונכלל בו בין אין לה קצבה ובין יש לה קצבה, והכל מדרבנן." והסיק דהמתחייב לזון את חבירו אין רפואה שאין לה קצבה בכלל, דדוקא בלשון תנאי ב"ד הוי בכלל. חזינן מדבריו דחיוב הבעל ברפואת אשתו הוא תקנה בפני עצמה, והדברים נוטים לשיטת הריטב"א שכת' לעיל. וע"ע במש"כ הרע"א בחידושי לכתובות נב, ב. [ועיין בבית מאיר (עט, א) שהקשה על דברי הרא"ש והב"ש בסי' עט ס"ק א שעשה נפק"מ בדבריו, דלא מסתבר שרפואה שיש לה קצבה תקבל את דיני פדיונה, והסיק דרפואה שיש לה קצבה אינו בכלל פדיונה אך גם אינה בכלל מזונות, ודייק כן גם מלשון רש"י. ובבעל הוי רפואתה בכלל "שארה", דדרשינן שארה זו בשרה - שחייב לקיים בשרה - וזה רפואתה. ואפי' למ"ד מזונות דרבנן יליף לה באסמכתא משארה, משא"כ מזונות אלמנה שאינם נלמדים משארה, ודחק כן גם בדברי הרא"ש, עיי"ש, וע"ע בהפלאה (עט, א) והבית יעקב (עט, א) והאבני מילואים (עט, ג), מש"כ בבאור דברי הרא"ש.]

ד. טלי גיטך וכתובתך ורפאי את עצמך, בחולי שיש לו קצבה

הב"ש בסי' עט ס"ק א יצא לחדש שע"פ דברי הרא"ש דרפואה שיש לה קצבה ילפינן לה מפורקנה, לא יוכל בעל לומר לאשתו החולה ברפואה שיש לה קצבה טלי גיטך וכתובתך ורפאי את עצמך. והא דאיתא במשנה (נא, א) שיכול, מיירי מרפואה שאין לה קצבה הדומה למזונות, אך לא ביש לה קצבה. גם הבית מאיר שהקשה עליו דא"כ יהיה דינה לגמרי כפורקנה, וכמו שאינו חייב לפדותה אלא פעם ראשונה הוא הדין ברפואה זו יתחייב פעם ראשונה ותו לא, מ"מ מודה דמדברי הרא"ש משמע כמש"כ הב"ש, אלא דהוא נחית לחלק באופן שונה, וכמש"כ לעיל. והגרע"א בחידושי לכתובות (נב, ב) כתב, דאכן לשיטת הרא"ש

ברפואה שיש לה קצבה לא ירפא אותה אלא בפעם הראשונה ותו לא.
והוסיף, דאומרת איני ניזונת (לרא"ש) יתחייב ברפואה שיש לה קצבה
שהינה בכלל פורקנה. וא"כ לרא"ש וההולכים בשיטתו כל דיני פורקנה
חלים על רפואה זו.

ה. דרגות בריפוי

העולה מהאמור לעיל דלשיטת הרא"ש ודעימיה רפואה שיש לה קצבה
הדומה לפורקנה יש לה את כל דיני פורקנה. אחת הנפק"מ להלכה תהיה
בדין "לפי כבודו" שאינו שייך בפורקנה, וה"ה ברפואה שיש לה
קצבה. ונראה דגם ברפואה שייך דרגות ושיעורים לחייב לבעל לפי
כבודו. ואף שהיה מקום לומר שרפואה נמדדת בתכליתה, דהיינו-
להחזיר את החולה למצבו הקדום, מ"מ גם בזה יש דרגות כדמוכח גבי
אדם המזיק. דאיתא בב"ק פה, א: אמר ליה (המזיק) אסייד אנא (אני
ארפא אותך ואיני נותן דמי רפואתך- רש"י), א"ל דמית עלי כאריא
ארבא (תהיה עלי כזאב ערבות שהוא בעל מריבות- ערוך), ואי א"ל
מייתניא אסיא דמגן במגן (אביא לך רופא שמרפא בחינם), א"ל אסיא
דמגן במגן מגן שויה (רופא בחינם שוה חינם). ואי א"ל איתניא לך
אסיא רחיקה (אביא לך רופא ממקום רחוק, רופא זול יותר- רש"י),
א"ל אסיא רחיקא עינא עורא (רופא מרחוק עתיד לילך לדרכו ואין
חושש אם עיור עינו של זה- רש"י). מבואר מדברי הגמ' דיכול הניזק
להתנגד לרופא שמביא לו המזיק, אם יש לו טענה מסתברת של רשלנות
רפואית מצד הרופא שיביא לו המזיק. והדברים אמורים כלפי הפחתה
שרוצה לפחות לו המזיק מהסטנדרט הרפואי המקובל. ולכן כאשר רוצה
המזיק לרפאותו, יכול הניזק לטעון כנגדו שאינו חפץ ברפואה
שתלוה במריבות תמידיות. ועיין בטור שכתב שיכול הניזק להתנגד
שירפא אותו המזיק, שרופא בחינם שוה חינם. והקשה עליו הב"י שסטה
מתירוץ הגמ', ותיירץ, דמ"מ טעם זה שייך גם כאן שהמזיק שאינו
מקבל שכר ירפא אותו לפי שכרו. וכן כשרוצה להביא לו רופא מוזל
ממקום רחוק, יכול לטעון שרופא זה שיחזור אח"כ למקומו לא ידקדק
ברפואתו, ולא יחוש לפרנסתו הנמצאת ממילא במקום רחוק. ומ"מ
מדויק מלשון הגמ' דדוקא באסיא רחיקא, כלי- רופא ממקום רחוק,
אולם אם ימצא לו רופא מוזל במקומו אינו יכול להתנגד, וכן
מדויק בדברי רש"י. ועיין ביש"ש פ"ח דב"ק ה"י שדקדק בדברי רש"י,
דדוקא רופא מוזל יכול להתנגד ממקום רחוק אבל אם אינו מוזל
גביה אינו יכול להתנגד. והסיק, דפשוט שכל רופא מרחוק יכול
להתנגד כיון שלא ידקדק היטב, וכמש"כ ברש"י, ומה שהוסיף ברש"י
"ומוזיל גביה", הוא נימוק וטעם לסיבה שרוצה המזיק להביא לו
אסיא רחיקא.

וברמב"ם פ"ח מחובל ומזיק הי"ח, כתב וז"ל:

"אמר לו המזיק אני ארפא אותך, או יש לי רופא שמרפא בחינם
אין שומעין לו, אלא מביא רופא אומן ומרפהו בשכר."
ובלחם משנה שם הקשה, אמאי השמיט הרמב"ם את הדין המובא בגמ'
ברוצה להביא לו רופא ממקום רחוק. וביש"ש פ"ח דב"ק ה"י כתב
דדברי הגמ' בענין רופא ממקום רחוק כלולים כבר במש"כ הרמב"ם
"ומרפהו בשכר" ובמש"כ שאינו יכול להביא לו רופא בחינם, דה"ה
והוא הטעם ברופא שמוזיל גביה דהוא נמי חשיב יחסית לרופא בחינם,
וע"כ כתב הרמב"ם שעליו להביא לו רופא אומן בשכר ובכלל זה שיקח

שכרו המלא. עכ"פ יוצא מדברי הרמב"ם שכל שמביא לו רופא אומן בשכר המקובל סגי, ואינו צריך להביא לו את המעולה שברופאים. וע"ע במאירי (מובא בשטמ"ק שם) בההיא דאסיא רחיקא, וז"ל: "פירוש- שהוא מרמה העולם ומחזיק עצמו כמומחה- ואינו, ומעוור העולם בדבריו."

ומבואר דאסיא רחיקא החשש הוא בגלל חוסר האומנות שבו, שאינו ידוע לנו נסיונו ומומחיותו בריפוי וטיפול בחולים, אולם כשידועה ומפורסמת לנו מומחיותו אין הניזק יכול להתנגד לו. וכ"כ במרכבת המשנה (פ"ב מחובל הי"ח) שתירץ את קושיית הלח"מ הנז' דבאסיא רחיקא לא איתמחאי בעיר הזאת, וזה נכלל במש"כ הרמב"ם "מביא רופא אומן".

מכל הנ"ל חזינן דיכול הניזק לדחות דוקא כאשר רוצה המזיק לפחות לו מרפואתו, וכאשר מוכח בעליל צדקת טענותיו שאכן הוא פוחת לו, עקב המחיר הנמוך או חוסר הידיעה והודאות לידע המיקצועי שלו, אך במידה והרופא לוקח מחיר כמקובל וידועה מומחיותו, אין הניזק יכול לבקש שיביאו לו את הרופא הטוב ביותר ובמחיר הגבוה ביותר.

ו. לפי כבודו ועושרו

ומעתה יש לדון ולדעת באשת איש הזקוקה לרפואה, אם סגי שבעלה יתן לה רופא אומן בשכר, או שעליו לתת לה רופא לפי עושרו ולפי כבודו וכבודה. או במילים אחרות, האם הדין של "לפי כבודו וכבודה" שנאמר במקצת תנאי כתובה נאמר אף ברפואה. ולמש"כ לעיל יש דרגות ברפואה ושייך שיש רופא יקר במקומו או במקום רחוק שאומנותו גדולה יותר, אלא שאין המזיק צריך לתת לניזק רופא יקר, אולם באשה שנאמר בה "לפי כבודו וכבודה" יש להסתפק אם חייב הבעל בכך. ולכאורה תליא במחלוקת הראשונים שכת' לעיל. דלמש"כ הרא"ש ודעימיה שרפואה שיש לה קצבה הוי בכלל פורקנה ושאין לה קצבה הוי בכלל מזונות, יהא דינם של רפואה שאין לה קצבה כמזונות שנותן לה לפי עושרו, כדתנן במתני' כתובות סד, ב; במה דברים אמורים, בעני שבישראל אבל במכובד הכל לפי כבודו, וכ"כ בשו"ע אהע"ז ע"ג, דכל המזונות השנויים שם במשנה הינם "מזונות מינימום", אבל בעשיר הכל לפי עושרו. וכ"פ הרמב"ם פי"ב מאישות הי"א, וז"ל:

"במה דברים אמורים בעני שבישראל, אבל אם היה אפי' ממונו ראוי לעשות לה כמה תבשילי בשר בכל יום, כופין אותו ופוסקין לה מזונות כפי ממונו."

ולענין פדיונה לא מצאנו חילוק בין עני לעשיר, אלא בכ"ע הוא חייב לפדותה עד כדי דמיה, לשיטת הרי"ף והרמב"ם הפוסקים כרשב"ג (כתובות נב, ב) דאין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהן, אולם עד כדי דמיהן חייב לפדות בפעם הראשונה בין עני ובין עשיר. ואף לשיטת הרמ"ה (שכוותיה פסק הרא"ש שם בהכ"ב) הפוסק כת"ק שחייב לפדות את אשתו ואפי' ביותר מכדי דמיה, אין חילוק בין עני לעשיר ואף עני חייב בזה. וא"כ דין זה של "עולה עמו ואינה יורדת עמו", שמינה ילפינן דחייב לתת לה מזונות "לפי כבודו וכבודה" [וכן לענין קבורה ומעשי ידיה]. ולמש"כ לעיל יהיה דינה של רפואה שיש לה קצבה כפורקנה ממש, וכמש"כ בב"ש ורע"א הנ"ל, לא יאמר בה "לפי כבודו וכבודה". ולשיטת הריטב"א דהוא תקנה בפני עצמה יש להסתפק

האם כיון דלא איתמר בה לפי כבודו וכבודה לא תקבל אלא כשיעור המינימום, או דכיון דשייך גבה כלל זה, ואין רפואתה נובעת מתקנה שלא שייך בה לפי כבודו ולפי כבודה כפורקנה, מחייבין לבעל למיתב לה רפואה לפי כבודו וכבודה. ובפרט למש"כ דנכלל רפואה בתקנת מזונות שתחת מעשי ידיה שאינה יכולה להפטר מהן, יהא דינה כמזונות.

ז. לפי כבודו או לפי עושרו

אלא לכשנעין נבחין בשני מושגים שונים שנאמרו בדינים אלו, א- לפי כבודו וכבודה, ב- בעשיר לפי עושרו, ומבאורם יהא נפק"מ לענין רפואה. תנן בכתובות מו, ב, לענין חיוב קבורתה, ר"י אומר אפי' עני שבישראל לא יפחות מב' חלילין ומקוננת. ואיתא בגמ' (מח, א) מכלל דת"ק סבר הני לא. והקשתה הגמ' היכי דמי, אי דאורחה מאי טעמא דת"ק דאמר לא (אם דרך בנות משפחתה בכך, מאי טעמא דת"ק דאמר לא צריך - רש"י), ואי לאו אורחה מאי טעמא דר"י. ותירצה הגמ' לא צריכא, כגון דאורחיה דידיה (לבנות משפחתו עושין כן- רש"י) ולא אורחה דידיה, ת"ק סבר כי אמרינן עולה עמו ואינה יורדת, הני מילי מחיים אבל לאחר מיתה לא, ור"י סבר אף לאחר מיתה עולה עמו.

ודין זה דעולה עמו ילפינן לה ממאי דכתיב באבימלך (בראשית כ, ג) "והיא בעולת בעלי" - בעלייתו של בעל ולא בירידתו של בעל, וכדאיתא בגמ' (כתובות סא, א) לענין אשה שאינה רוצה להניק את בנה, כשאין דרך משפחתו בהנקה אבל דרך משפחתה להניק. ובתוס' (כתובות ע, ב ד"ה והאידינא) כתבו וז"ל:

"דאע"ג דאין יורדת עמו דאין זה חשיב ירידה, דמייירי שאין בני משפחתה העשירים כמו בעלה רגילים בכך, אלא אביה מתוך עושרו היה מוותר, הלכך יש לה לגלגל עמו, וכשאינה עמו יש לה להנהיג כמו שהיתה רגילה בבית אביה..."

מוכח מדברי התוס' דאין מסתכלים על דרך בני משפחתה לענין זה שאינה יורדת, וכי אם בני משפחתה עשירים מופלגים ורגילים בגדולות ובעלה הפרוטה אינה מצויה בכיסו, וכי יעלה על הדעת שיצטרך בעלה להנהיגה כדרך העשירים, ומהיכן יקח ממון לכך. לכן מסבירים התוס' דעלינו למדוד את נוהגי בני משפחתה העשירים כמו בעלה כיצד הם נוהגים בכספם ורכושם, ולפי קנה מידה זה ינהג הוא באשתו, אולם אין בני משפחתה העשירים יותר מבעלה מהוים מודד שממנו ישערו את נוהגי הבית. לפ"ז המודד של "עולה עמו ואינה יורדת עמו" נמדד ע"פ שנים שהם שלושה נתונים, נוהג בני משפחתו יחסית לעושרו של הבעל [ובמקרים כגון לענין כר וכסת ניתן למדוד לפי נוהגו של הבעל - עיין סה, א ברש"י ד"ה אורחיה], ונוהג בני משפחתה יחסית לעושרו. ולהלן יבואר דכן משמע מדברי הרמב"ם.

בניגוד למודד זה ישנו מודד אוביקטיבי שבו נמדד עושרו של הבעל ויכולתו לספק רמה גבוהה של מזונות וכסות, לפי נוהג כללי ולא ביחס למשפחתם. ואלו דברי המשנה שם (סד, ב); בד"א בעני שבישראל אבל במכובד הכל לפי כבודו, וכמש"כ לעיל פסק הרמב"ם והשו"ע בזה דבעי למיתב לה לפי עושרו. הנפק"מ אם שתי המשפחות נוהגות בקמצנות יתר למודד הכללי, דאמרינן שצריך לתת לה לפי עושרו ולא לפי נוהגי המשפחות.

ומדברי הרמב"ם מוכח דדין זה של המשנה שייך רק לענין מזונות וכסות. דהנה הרמב"ם הנ"ל (פ"ב מאישות הי"א) שינה מלשון המשנה שכתבה שבמכובד הכל לפי כבודו, וכתב דבעשיר הכל לפי עושרו, וז"ל:

"במה דברים אמורים בעני שבישראל, אבל אם היה עשיר הכל לפי עשרו. אפילו היה ממונו ראוי לעשות לה כמה תבשילי בשר בכל יום, כופין אותו ופוסקין לה מזונות כפי ממונו."
והטעם ששינה הרמב"ם מלשון המשנה ולא כתב "לפי כבודו", דכל מקום שכתב הרמב"ם "לפי כבודו וכבודה" כוונתו לדין "עולה עמו וכו'", וכדי שלא נימא דתרוייהו כחדא, ואין חילוק בין "עולה עמו וכו'" למש"כ המשנה בדף סד, ב, שינה את הלשון וכתב דבעשיר הכל לפי עושרו. ודין זה נזכר רק בדיני מזונות וכסות, דמאחר ונתנו חכמים את דבריהם לשיעורים, הוסיפו דהיינו רק בעני אבל בעשיר שיעוריו משתנים לפי עושרו, אך במקומות שלא נתנו חכמים שיעורים, לא חילקו בתקנתם בין עני לעשיר אלא לענין בני משפחתו ומשפחתה. וכאלה הם דברי המחבר באה"ע ע"א, וז"ל:
"כיצד חייב במזונותיה ... ואם כל בני משפחתה רגילים בגדולות צריך להנהיגה כן ..."
ובסעיף ג כתב:

"במה דברים אמורים בעני שבישראל, אבל אם היה עשיר הכל לפי עושרו."

ועיי"ש בגר"א ס"ק א שהראה מקור לדברי המחבר הנז' בס"א את המשנה בכתובות סד, ב הנז' בס"ג. ולדבריו קשה, דא"כ לכאורה יש כאן כפילות, ואמאי איצטרך להביאם תרי זימני. ולמש"כ הם שני דינים שונים ושני מודדים משתנים. בס"א מיירי לענין דרך בני משפחתו ומשפחתה העשירים כמותו, וכמש"כ שם בח"מ ס"ק א, ובסעי' ג מיירי לפי המודד הכללי של עושרו ללא התיחסות למשפחתו ומשפחתה. ועיין בכתובות מח, א בדברי רב הונא במי שהלך למדינת הים ומתה אשתו שיורדין ב"ד לנכסיו וקוברין אותה לפי כבודו, והסבירה הגמ' דאף לפי כבודו ואף לפי כבודה שעולה עמו ואינה יורדת. וברמב"ם ספ"ד מאישות הכ"ד, כתב וז"ל:
"... וקוברין אותה לפי ממון הבעל ולפי כבודו או לפי כבודה."

הובא להלכה במחבר אה"ע"ז פט, ג. הרמב"ם הוסיף דנקברת לפי ממון הבעל, וזה לא נזכר שם בגמ'. ואין לומר דנמדד נמי לפי עושרו, דכבר כתי' לעיל דזה רק במזונות וכסות הנז' שם במשנה. ונראה דכאן חידש הרמב"ם מה שלמדנו מדברי התוס' הנ"ל דנמדד דרך בני משפחתו ומשפחתה שיש להם ממון כבעלה, וע"כ בלפי כבודה וכבודה יש לדעת את ממון הבעל ולשער בדרך המשפחות. וכאלה הם דבריו שם בהל' כג, וז"ל:

"... ואם היה עשיר הכל לפי כבודו, ואם היה כבודה יותר

מכבודו, קוברין אותה לפי כבודה ..."

וכאן כתב הרמב"ם לפי כבודו, ולא כתב לפי עושרו כמש"כ במזונות, דכאן אין הכוונה למדוד את הבעל לפי עושרו אלא לפי דרך משפחתו ומשפחתה העשירים כמוהו, וע"כ הזכיר הרמב"ם כאן לפי כבודו ששיכותו לדין של עולה עמו וכו'.

ח. לפי עושרו נאמר רק במזונות.

עוד נראה מדברי הרמב"ם דדין זה של עשיר לפי עושרו נאמר רק לענין מזונות האשה וכסותה אך לא לענין מזונות האלמנה והבנות, אלא שבמזונות אלמנה נאמר לפי כבודו ולפי כבודה שעולה עמו וכו', וזאת מאחר וילפינן לה מקרא דבעולת בעל, ולימוד זה ילפינן לכל החיובים של הבעל לאשתו, ואפי' לאחר מיתה, וכדאיתא בכתובות מח, א דעולה עמו אפי' לאחר מיתה [ושם מייירי ממיתתה וה"ה למיתתו], משא"כ מזון הבנות. דהרמב"ם פי"ח מאישות ה"ג, כתב וז"ל: "וכן מזונותיה וכסותה לפי כבודה, ואם היה כבוד בעלה גדול מכבודה נותנים לה לפי כבודו, מפני שעולה עמו וכו' אפי' לאחר מיתה."

הרי שלא הזכיר כאן הרמב"ם שנותנים לה לפי עושרו כמש"כ במזונות האשה הנ"ל אלא כתב דנותנים לפי כבודו וכו', דחיובי לפי כבודו וכבודה נאמר אף לאחר מיתה, משא"כ לפי עושרו נאמר רק לענין מזונות האשה וכסותה שבהן נאמרו שיעורי חכמים שם במשנה וכמו שנתבאר.

ובפי"ט מאישות הי"א כתב לענין מזונות הבנות דאין פוסקין להן אלא דבר המספיק להן, ולא לפי כבודו ולפי כבודה, וז"ל: "פוסקין לבת מזונות וכסות ומדור מנכסי אביה, כדרך שפוסקין לאלמנה ... אלא שהאשה פוסקין לה לפי כבודה וכבוד הבעל, ולבנות פוסקין להן דבר המספיק להן בלבד." והטעם נראה דאף דהוא מחיובי תנאי כתובה, מ"מ אינו בכלל הילפותא של בעולת בעל כיון שאינו מדידיה לדידה, ומינה ילפינן דדוקא כלפי הבעולת בעל עולה עמו וכו', וע"כ כתב הרמב"ם דנותנים לה מזונות המספיקים לה בלבד. ומעתה לענין רפואתה לא שייך למימר גבה "לפי עושרו", דהא לא נאמרו הדברים אלא ביחס לשיעורים שנאמרו שם במשנה לענין מזונות וכסות וכמש"כ לעיל, אך לפי כבודו ולפי כבודה יצטרך לתת לה, דכיון דנלמד מקרא דבעולת בעל, הוא דין כללי בכל חיובי הבעל לאשתו ובכל מקום ששייך עליה, אמרינן בעלייתו של בעל ולא בירידתו, וע"כ גם רפואתה בעי למיתב לה לפי דרך משפחתו או משפחתה העשירים כמו בעלה, ואת הגבוה מביניהם יתן לה.

מסקנת הדברים :

חייב הבעל ברפואת אשתו, בין יש לה קצבה ובין אין לה קצבה, לפי כבודו ולפי כבודה, והיינו לפי דרך בני משפחתה העשירים כבעלה ולפי בני משפחתו העשירים כמוהו, והגבוה מביניהם חייב לתת ברפואת אשתו.

מסקנות

- א. בעל חייב ברפואת אשתו, בין רפואה שיש לה קצבה ובין רפואה שאין לה קצבה, דלא כעיטור.
- ב. יורשים אינם חייבים ברפואת אלמנה שיש לה קצבה, אלא רק

- ברפואה שאין לה קצבה.
- ג. יש מהראשונים הסוברים שרפואה שיש לה קצבה בכלל פורקנה, ושאינן לה קצבה בכלל מזונות, ויש הסוברים שהינה תקנה בפני עצמה.
- ד. בעל שאומר לאשתו טלי גיטך וכתובתך ורפאי את עצמך. כשהריפוי בכלל מזונות- יכול לומר כן, וכשהריפוי בכלל פורקנה- אינו יכול לומר כן.
- ה. מי שחבל בחבירו, ורוצה חבירו לרפאותו באמצעות רופא בחינם או מעיר אחרת, וטוען הניזק טענות על רמת הריפוי, טענתו טענה.
- ו. בעל חייב בחיובים כלפי אשתו לפי כבודו וכבודה, דהיינו- בוחנים את נוהגי בני משפחתו או משפחתה העשירים כבעל, והגבוה ביניהם ינהג הבעל כלפי אשתו.
- ז. במזונות חייב הבעל לפי עושרו- דהיינו מודד אוביקטיבי שאינו תלוי בדרך המשפחות.